

**ՕՊԵՐԱՏԻՎ-ՇԵՏԱԽՈՒՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ/
THEORY OF OPERATIVE-SEARCH ACTIVITY/
ТЕОРИЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

ՎԱՀԵ ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ

*ԵՊՀ քրեական դատավարության և
կրիմինալիստիկայի ամբիոնի պրոֆեսոր,
իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
ՌՈՒԲԵՆ ՄԱՐՏԻԿՅԱՆ
Իրավաբան, ՀՀ ԱԱԾ օպերատիվ աշխատակից*

VAHE YENGIBARYAN

*Doctor of Law, Professor,
Professor at the Chair of Criminal Procedure and Criminalistics of YSU
RUBEN MARTIKYAN
Lawyer, Servant at the SNS RA*

ВАГЕ ЕНГИБАРЯН

*Доктор юридических наук, профессор
Профессор кафедры уголовного процесса и криминалистики ЕГУ
РУБЕН МАРТИКЯН
Юрист, оперативный сотрудник СНБ РА*

**ՕՊԵՐԱՏԻՎ-ՇԵՏԱԽՈՒՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ
ՔՐԵԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹ ԻՐԱԿԱՆԱՑՆՈՂ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ
ՓՈՒՏԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀՐԱՏԱՊ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

**ACTUAL PROBLEMS OF INTERACTION PROCESS BETWEEN
BODIES FUNCTIONING OPERATIVE-SEARCHING AND
INVESTIGATIVE ACTIVITY**

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ МЕЖДУ
ОРГАНАМИ, ОСУЩЕСТВЛЯЮЩИМИ
ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И УГОЛОВНОЕ
ПРОИЗВОДСТВО**

Իրավապահ մարմինների միջև փոխգործողության կազմակերպումը, ընդհանուր առմամբ, նպատակաուղղված է քննության ժամկետների կրճատմանը և արդյունավետության բարձրացմանը, որոնք հնարավոր է ապահովվել միայն նշված մարմինների համախմբված և համաձայնեցված փոխգործողությունների

շնորհիվ:

Քրեական գործեր քննելիս քննիչը և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմնի աշխատակիցները մտնում են դատավարական և ոչ դատավարական հարաբերությունների մեջ, որոնք քրեական դատավարության իրավունքի տեսության մեջ և պրակտիկայում անվանվել են «համագործակցություն»,¹ «փոխգործողություն»² և այլն:

Պրոֆեսոր Լ. Պ. Օհանյանի և Բ. Մ. Հովհաննիսյանի կարծիքով, օպերատիվ-հետախուզական մարմինների աշխատողների՝ քննիչի հետ փոխգործողության մեջ մտնելը միայն տակտիկական հնարք չէ, այլև օրենքի պահանջ, իսկ քննչական և օպերատիվ-հետախուզական մարմինների փոխգործողության հիմքում ընկած է փոխադարձ կապը և փոխկախվածությունը³:

Մասնագիտական գրականության մեջ այս կապակցությամբ առկա են տարբեր մոտեցումներ⁴:

Մեր կարծիքով, համագործակցությունը, ի տարբերություն փոխգործողության, առավել լայն հասկացություն է և ունի ընդհանրական բնույթ: Այն բնորոշ է այնպիսի մարմինների առարկայական կամ դրվագային համատեղ աշխատանքին, որոնց գործունեության բնույթն ու ուղղություններն էապես տարբերվում են միմյանցից (օրինակ՝ վարույթն իրականացնող մարմնի և պետական կառավարման ու տեղական ինքնակառավարման մարմինների համատեղ աշխատանքը հանցագործությունների կանխարգելման, դրանց կատարմանը նպաստող հանգամանքների վերհանմանն ու վերացմանն ուղղված միջոցառումների համալիրը): Իսկ փոխգործողությունն առավել բնորոշ է այն մարմինների համատեղ աշխատանքին, որոնք թեև միմյանց նկատմամբ ծառայական, գերատեսչական կամ այլ ենթակայության տակ չեն, սակայն համատեղ աշխատանքի անհրաժեշտությունը պայմանավորված է նրանց գործունեության բնույթով, բխում է հանցավորության դեմ պայքարի միասնական նպատակից, առավել կազմակերպված, փոխհամաձայնեցված ու նպատակաուղղված բնույթ ունի, իսկ մասնակիցները գործում են միասնական նպատակին հասնելու համար ընդհանուր պատասխանատվության գիտակցմամբ (օրինակ՝ քննչական, օպերատիվ-քննչական խմբերի աշխատանքը, տակտիկական օպերացիաների, կոմբինացիաների իրականա-

¹ Տե՛ս Պետրոսյան Կ. Խ., Նախաքննության գիտական կազմակերպման հիմնահարցերը, Երևան, 2001, էջ 163:

² Տե՛ս Հովհաննիսյան Բ. Մ., Օհանյան Լ. Պ., Քննչական և օպերատիվ հետախուզական մարմինների փոխգործողության տակտիկան: Դասախոսություն: Երևան, 1981:

³ Մանրամասն տե՛ս Հովհաննիսյան Բ. Մ., Օհանյան Լ. Պ., Քննչական և օպերատիվ հետախուզական մարմինների փոխգործողության տակտիկան: Դասախոսություն: Երևան, 1981, էջեր 3-5:

⁴ Տե՛ս Дербенева А.П., Взаимодействие следователя и органа дознания при расследовании преступлений. М., Академия МВД СССР, 1983, էջեր 7-8; Карнеева Л.М. и др. Взаимодействие следователей с оперативными работниками органов внутренних дел. М., ВНИИ МВД СССР, 1981, էջեր 11-12; Бологим С.М., Сивачев А.В., Взаимодействие следователя, оперативного работника уголовного розыска и эксперта-криминалиста при установлении лица, совершившего квартирную кражу, М., ВНИИ МВД СССР, 1985, էջ 5; Ратинов А.Р., Якубович Н.А., Взаимодействие следователей прокуратуры и органов милиции при расследовании и предупреждении преступлений, М., 1964 էջ 5; Гапанович Н.Н., Мартинович И.И., Основы взаимодействия следователя и органа дознания при расследовании преступлений. Минск, 1983, էջեր 10-11 և ուրիշներ:

ցումը, համատեղ այլ միջոցառումների իրականացումը և այլն)⁵:

Ըստ այդմ՝ քրեական գործերով փոխգործողությունը կարող ենք բնորոշել որպես օրենքի, գերատեսչական և միջգերատեսչական նորմատիվ ակտերի վրա հիմնված, տեղով, ժամանակով, խնդիրներով և նպատակներով համաձայնեցված և իրենց հատուկ՝ ուժերի, միջոցների, հնարքների և մեթոդների համատեղ օգտագործմամբ ՀՀ-ում քննություն (նախաքննություն և հետաքննություն) իրականացնող մարմինների համատեղ գործունեություն, որն ուղղված է հանցագործությունների, հանցանք կատարած անձանց բացահայտմանը, ապացուցողական տեղեկություններ պարունակող աղբյուրներ որոնելուն⁶:

Քննչական և իրավապահ մյուս մարմինների փոխգործողության ժամանակ ուժերի և միջոցների համատեղ օգտագործումը նրանց միջև տեղեկությունների արագ փոխանակման անհրաժեշտ պայմաններ է ստեղծում, ապահովում է դրանց հավաքումը և համակարգումը, ինչպես նաև օպերատիվ-հետախուզական և այլ ծառայությունների կողմից դրանց օգտագործման հնարավորությունը: Բացի դրանից՝ կազմակերպված փոխգործողությունը կանխում է կրկնությունը նրանց գործունեության մեջ, ապահովում է համակարգի տարրերի փոխադարձ հսկողությունը և հնարավորություն է ընձեռում անհրաժեշտության դեպքում ուժեր և միջոցներ կենտրոնացնելու՝ փոխգործողության ժամանակ ի հայտ եկող խնդիրները լուծելու համար⁷:

Կարելի է հավաստել, որ քրեական գործի քննության շրջանակում քննչական և իրավապահ մյուս մարմինների կազմակերպված փոխգործողությունը տվյալ գործի ամբողջությամբ բացահայտելու համար կարևորագույն երաշխիք է, ինչպես նաև նպաստում է քննության արդյունավետության բարձրացմանը:

Պետք է նշել, որ քննչական և օպերատիվ-հետախուզական մարմինների փոխգործողության անհրաժեշտությունը հատկապես զգացվում է բարդ կամ բազմադրվագ, ինչպես նաև հասարակական հնչեղություն ունեցող գործերով: Սակայն փոխգործողության այդ ձևերի սահմանման հարցում ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությունը՝ ի դեմս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետև՝ ՔԴՕ) 190-րդ հոդվածի, նախատեսում է միայն քննչական խմբի ստեղծումը: Ինչ վերաբերում է առավել արդյունավետ փոխգործողության ձևերից մեկին՝ որոշակի քրեական գործով օպերատիվ-քննչական խմբի ստեղծմանը, ապա պետք է նշենք, որ քննչական պրակտիկայում դրանք ստեղծվում են գերատեսչական կամ միջգերատեսչական իրավական ակտերի հիման վրա:

Անշուշտ, քննչական և օպերատիվ աշխատակիցների փոխգործողությունը

⁵ Այս մասին առավել մանրամասն տե՛ս Ենգիբարյան Վ. Գ. Հանցագործությունների քննության կազմակերպման քրեադատավարական և կրիմինալիստիկական հիմքերը: Մենագրություն: Երևան, 2016, «Անտարես», էջեր 146-153:

⁶ Մանրամասն տե՛ս Էնգիբարյան Վ. Գ., Теоретические основы взаимодействия органов расследования, «Դատական իշխանություն», 2010թ. մայիս, 5 (130) էջ 87:

⁷ Տե՛ս Բաշկով Ի.Պ., Основы уголовного судопроизводства в органах военной юстиции и дознания. Полномочия командиров и политических работников в связи с производством по уголовным делам. М., 1975; Ковалев В.А., Осипов А.Ф., Столмаков А.И., Уголовно-процессуальные основы производства дознания в исправительно-трудовых учреждениях, М., 1982:

պետք է հիմնվի գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման վրա: Գործի բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննություն կատարելու անհրաժեշտության մասին է նշված մասնավորապես՝ «Հ գլխավոր դատախազի» «Հանցավորության դեմ պայքարում Հայաստանի Հանրապետության դատախազության մարմինների աշխատանքի կազմակերպման մասին» 2000թ. մայիսի 10-ի № 12, ինչպես նաև «Նախաքննության և հետաքննության օրինականության նկատմամբ դատախազական հսկողության կազմակերպման ու իրականացման և դրա արդյունավետության բարձրացման միջոցառումների մասին» 2000 թ. մայիսի 10-ի № 13 հրամաններում⁸:

Օպերատիվ-քննչական խմբի շրջանակում համատեղ գործունեությունը գործնականում բացառում է ըստ առանձին դեպքերի փոխգործողությունը, ինչը բնորոշ է սովորական պայմաններում կատարված հանցագործությունների քննությանը⁹:

Հարկ է նշել, որ փոխգործողության ապահովումն առավել ընդգծվում է կազմակերպված խմբերի կողմից կատարված հանցագործությունների քննության ժամանակ, երբ փոխգործողության հիմնական պայմաններից մեկը տեղեկատվության փոխանակումն է, որը թույլ է տալիս արդյունավետ և ժամանակին օգտագործել քննիչի և օպերատիվ ստորաբաժանումների ուժերն ու միջոցները:

Օպերատիվ-հետախուզական տեղեկության օգտագործումը թույլ է տալիս արդյունավետորեն որոշել քննչական գործողության ժամանակը, տեղը, մասնակիցներին, ներգրավել տեխնիկական և տրանսպորտային անհրաժեշտ միջոցները, ներգրավել մասնագետների, ճիշտ պլանավորել առանձին քննչական գործողության տակտիկական հնարքների ընտրությունն ու հերթականությունը¹⁰:

Սակայն պետք է նշել, որ օպերատիվ-հետախուզական տեղեկության օգտագործման վերաբերյալ առկա են տարբեր մոտեցումներ: Վեճի առարկա հանդիսացող հիմնական խնդիրը վերաբերում է օպերատիվ-հետախուզական տեղեկությունը որպես քննչական գործողության կատարման հիմք օգտագործելու հնարավորությանը: Դրանց ճիշտ ժամանակին կիրառելը, այսինքն՝ իրենց առջև ծառայած խնդիրների լուծմանը հասնելը՝ գործի համար նշանակություն ունեցող ապացույցներ ձեռք բերելը, պայմանավորում են հանցագործությունը բացահայտելու և քննելու գործում հաջողության հասնելը: Սակայն այս կամ այն քննչական գործողության կատարման հիմքերի համար անհրաժեշտ է ունենալ տվյալներ, որոնք կպայմանավորեն քննչական գործողություն կատարելու անհրաժեշտությունը, այն արդյունքին հասնելու հնարավորությունը, որին էլ հենց նպատակաուղղված է:

Մասնագիտական գրականության մեջ օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքների կիրառման կապակցությամբ տեսակետ կա, որ բացա-

⁸ Տե՛ս Тотоян А.А., Расследование дела в системе уголовно-процессуальных функций (сравнительно-правовой анализ), Ереван, 2007, с. 91:

⁹ Ենգիբարյան Վ. Գ., Հանցագործությունների քննության մեթոդիկա: Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2014, էջ 435:

¹⁰ Տե՛ս Мешков В.М., Попов В.Л., Оперативно-розыскная тактика и особенности легализации полученной информации в ходе предварительного следствия, М., 1999, с. 46:

նությամբ դեպքի տեղի զննության՝ ցանկացած այլ գործողություն կարող է իրականացվել միայն գործում առկա ապացույցների հիման վրա: Սակայն մի շարք հեղինակներ արտահայտել են այլ կարծիք¹¹:

Այնուամենայնիվ, կարծում ենք, որ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի (այսուհետև՝ ՕՀԳ օրենք) 40-րդ հոդվածով, որը վերաբերում է օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքների օգտագործմանը, որոշակի իմաստով այս խնդիրը լուծվել է: Համաձայն այդ հոդվածի 1-ին մասի՝ օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքները, որոնք ձեռք են բերվել սույն օրենքով սահմանված կարգով, հանդիսանում են ապացույցներ: Բացառություն են կազմում միայն «*օպերատիվ հարցում*», «*օպերատիվ տեղեկությունների ձեռքբերում*», «*իրերի և փաստաթղթերի հետազոտում*», «*անձի նույնացում*» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների արդյունքները:

Հետևաբար՝ կարող ենք հավաստել, որ օրենքով նախատեսված որոշակի օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների իրականացման արդյունքում ստացված փաստական տվյալները հանդիսանում են ապացույցներ: Այդպիսիների թվին են դասվում՝ «*համեմատական հետազոտումների նմուշների հավաքումը*», «*հսկիչ գնումը*», «*վերահսկելի մատակարարումը և գնումը*», «*արտաքին դիտումը*», «*ներքին դիտումը, շենքերի, կառույցների, տեղանքի, շինությունների և «տրանսպորտային միջոցների հետազոտումը*», «*նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վերահսկումը*», «*հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկումը*», «*օպերատիվ ներդրումը*», «*օպերատիվ փորձարարությունը*», «*ֆինանսական տվյալների մատչելիության ապահովումը և ֆինանսական գործարքների գաղտնի վերահսկումը*», «*կաշառք սրանալու կամ կաշառք տալու նմանակումը*»:

Այդուհանդերձ, հարկ է նկատի ունենալ, որ քրեադատավարական ապացույցների տեսակները սահմանված են ՔԴՕ-ի 105-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, որոնց ցանկը սպառիչ է: Տվյալ դեպքում օրենսդրի կամքն առավելապես նպատակաուղղված է օրինականության սկզբունքի պահանջների կենսագործմանն ու դրանով պայմանավորված՝ համապատասխան երաշխիքների ապահովմանը՝ բացառելով օպերատիվ-հետախուզական որոշ միջոցառումների արդյունքները որպես ապացույց դիտարկելը և դրանք անմիջականորեն քրեական դատավարությունում դրանց օգտագործելը: Թերևս, հարկ է նշել, որ գործնականում ներկայումս վերը թվարկված օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների արդյունքում ձեռք բերված փաստական տվյալները քրեական գործի քննության ընթացքում օգտագործվում են որպես այլ փաստաթղթեր՝ ՔԴՕ-ի 122-րդ հոդվածով սահմանված կարգով ու պայմաններին համապատասխան:

Այս տեսանկյունից ուշագրավ է ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծի (այսուհետև՝ Նախագիծ) իրավակարգավորումը, որով, կարծում ենք, որոշակիորեն լուծվում է վերը նշված խնդիրը:

¹¹ Տե՛ս Бедняков Д.И., Непроцессуальная информация и расследование преступлений, М., Юрид. лит., 1991; Чувилев А.А., Использование следователем оперативно-розыскной информации, М., 1992, сс. 10-47 և այլն:

Մասնավորապես համաձայն՝ Նախագծի 86-րդ հոդվածի 1-ին մասի 10-րդ կետը, քրեադատավարական ապացույցների ցանկում նախատեսել է նաև արտավարության փաստաթղթերը՝ որպես առանձին ապացույցի տեսակ, իսկ 96-րդ հոդվածի համաձայն՝ արտավարության փաստաթուղթ է համարվում քրեական վարույթի համար նշանակություն ունեցող փաստերի մասին տվյալներ պարունակող թղթային, մագնիսական, էլեկտրոնային կամ այլ կրիչի վրա բառային, գծագրական կամ այլ նշանային ձևով արված ցանկացած գրառում, որը ձևավորվել է տվյալ քրեական վարույթի շրջանակներից դուրս:

Նույն հոդվածի 3-րդ մասն էլ սահմանում է, որ քրեական վարույթի շրջանակներից դուրս իրականացված օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքում դատարանի թույլտվությամբ ստացված տեսագրությունները, տեսաձայնագրությունները, ձայնագրությունները և այլ օբյեկտիվ փաստաթղթերը կարող են ճանաչվել արտավարության փաստաթուղթ և կցվել վարույթի նյութերին միայն այն դեպքում, երբ համապատասխան միջոցառումն իրականացվել է ենթադրյալ հանցագործությունը կանխելու, խափանելու կամ ենթադրյալ հանցանք կատարած անձին հանցանքի կատարման պահին կամ դրանից հետո անմիջապես բացահայտելու նպատակով:

Հատկանշական է, որ թեև օպերատիվ-հետախուզական բոլոր միջոցառումների արդյունքները կարող են կողմնորոշող կամ միջանկյալ նշանակություն ունենալ, այնուամենայնիվ, պետք է փաստել, որ օրենսդիրը որոշակի օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների արդյունքներին օժտել է միայն այդպիսի նշանակությամբ:

Հարկ է նշել, որ մեկ այլ դիրքորոշման համաձայն՝ օրենքի նման դրույթը հնարավորություն է տալիս օպերատիվ նյութերն օգտագործելու միայն որպես լրացուցիչ տեղեկություն, օրինակ՝ խուզարկություն իրականացնելու պլանի նախապատրաստման, ձեռքարկության պլանի մշակման, կասկածյալի հարցաքննության պարագայում և այլն: Սակայն հոդվածի բովանդակությունից չի բխում, որ օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքները կարող են խուզարկություն կատարելու, կասկածյալին ձեռքարկելու հիմք ծառայել և այլն: Նման տեսակետի կողմնակից է նաև Ս.Ա. Շեյֆերը¹²:

Այս տեսանկյունից հատկանշական է ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի *Սեպուհ Թադևոսյանի և Սիրուն Նաջարյանի* գործով արտահայտած իրավական դիրքորոշումը՝ մասնավորապես արձանագրելով հետևյալը.

«(...) Ինչ վերաբերում է օպերատիվ-հետախուզական գործունեության տվյալներին, անհրաժեշտ է նշել, որ դրանք ապացույցների նկատմամբ ստորադաս բնույթ ունեն, սակայն որոշ դեպքերում անփոխարինելի և եզակի տվյալներ կարող են պարունակել որոշակի բնակարանում գործի համար նշանակություն ունեցող առարկաների կամ անձանց գտնվելու վերաբերյալ, հետևաբար՝ օպերատիվ-հետախուզական գործունեության տվյալները վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից անտեսելն անթույլատրելի է: Մինևնույն ժամանակ օպերատիվ-հետախու-

¹² Տե՛ս Շեյֆեր Ս.Ա., Проблемы допустимости доказательств требуют дальнейшей разработки // Государство и право, 2001, № 10, с. 52:

զական գործունեության առանձնահատկություններով (մասնավորապես՝ գործունեության գաղտնի մեթոդների և միջոցների կիրառումը, ինչպես նաև օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների աշխատակիցների, աշխատանքի ձևերի, մեթոդների, ուժերի և միջոցների գաղտնապահությունը («Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդված) պայմանավորված՝ մի շարք դեպքերում վարույթն իրականացնող մարմինը զրկված է գնահատելու օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքում ձեռք բերված փյույնները: Հետևաբար՝ բոլոր այն դեպքերում, երբ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման արդյունքում ստացված փյույնը հնարավոր է գնահատման ենթարկել, այն կարող է հանդես գալ որպես խուզարկության կատարման ինքնուրույն հիմք: Մասնավորապես, օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման արդյունքում ստացված փյույնը գնահատելիս վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է հաշվի առնի միջոցառման՝

- կոնկրետ փաստիկն («Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 14-րդ հոդվածի 1-ին մաս) օրենքով առաջադրվող պահանջները: Այսպես, «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածով սահմանված է օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների որոշակի փաստիկների նկատմամբ նախնական դատական վերահսկողության պահանջ, ինչը դրանց օրինականության գործունե երաշխիք է: Այդպիսի օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներն են ներքին դիտումը, նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վերահսկումը, հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկումը, ֆինանսական փյույնների մատչելիության ապահովումը և ֆինանսական գործարքների գաղտնի վերահսկումը, կաշառք ստանալու կամ կաշառք փախուցումը, ինչպես նաև արտաքին դիտում օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումը, եթե արտաքին դիտման արդյունքների ամրագրումն առանց փոստային կապի միջոցների օգտագործման հնարավոր չէ, և անձը (անձինք), որի (որոնց) նկատմամբ իրականացվում է արտաքին դիտումը, ողջամտորեն չէր (չէին) կարող ենթադրել դրա անցկացման հնարավորության մասին,

- արդյունքների ամրագրման եղանակը (օրինակ՝ փոստային կապի միջոցների կիրառման առկայությունը),

- աղբյուրի՝ օրենքով սահմանված կարգով բացահայտման հանգամանքը և այլն:

Իսկ այն դեպքում, երբ օպերատիվ-հետախուզական գործունեության փյույնի գնահատումն անհնար է, այն ինքնին խուզարկության հիմք չի կարող հանդիսանալ, սակայն այլ փյույնների (այդ թվում՝ օպերատիվ-քննչական իրադրության) հետ համակցությամբ կարող է հաշվի առնվել խուզարկության կատարման անհրաժեշտության հարցը լուծելիս, հատկապես քննության վաղ փուլերում, երբ համապատասխան ապացույցներ դեռ ձեռք չեն բերվել»¹³:

Այսպիսով, կարելի է եզրահանգել, որ ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը բնակարանում խուզարկություն կատարելու փաստական հիմքերը դասակարգում է երկու

¹³ Տե՛ս Սեպուհ Թաղևադյանի և Սիրուն Նաջարյանի գործով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 2015 թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվ ԵՇԴ/0073/07/15 որոշման 22-րդ կետը:

տեսակի.

1) ինքնուրույն հիմքեր, որոնք ինքնին բավարար կարող են գնահատվել խուզարկություն կատարելը թույլատրելի գնահատելու համար: Այսպիսիք են գործի նյութերում առկա ապացույցները, ինչպես նաև օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքում ստացված այն տվյալները, որոնք հնարավոր է գնահատման ենթարկել:

2) ածանցյալ հիմքեր, որոնք ինքնին չեն կարող դրվել խուզարկության կատարման հիմքում, սակայն համակցության մեջ կարող են բավարար գնահատվել խուզարկություն կատարելը թույլատրելու համար: Այդպիսիք են օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքում ստացված այն տվյալները, որոնց գնահատումը իրավակիրառ մարմնի կողմից անհնարին է, ինչպես նաև այլ տվյալներ (այդ թվում՝ օպերատիվ-քննչական իրադրությունը)¹⁴:

Շեղինակների մեծ մասն այն կարծիքին է, որ օպերատիվ-հետախուզական տեղեկության՝ որպես այս կամ այն քննչական գործողության կատարման հիմք կիրառելու թույլատրելիության մասին հետևություն կարելի է անել՝ հիմնվելով միայն ՔԴՕ-ի այդ գործողություններին համապատասխանող հողվածների վերլուծության վրա: Սակայն, ինչպես նշում է Մ. Պ. Պոլյակովը, «դրանով գիտնականների տարածայնությունը չի ավարտվում: Օպերատիվ ճանապարհով նախատեսվող քննչական գործողությունների շրջանակի վերաբերյալ առայժմ համաձայնություն չի նկատվում»¹⁵:

Որոշ մասնագետներ տվյալ հարցին նախընտրում են մոտենալ այլ կերպ: Նրանց կարծիքով, օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման արդյունքները կարող են դրվել այն քննչական գործողություններ իրականացման մասին որոշումների հիմքում, որոնք ուղղված են ապացույցների հայտնաբերմանը և ամրագրմանը: Այդպիսիք են՝ զննությունը, վկայի և տուժողի հարցաքննությունը, առգրավումը, խուզարկությունը, քննումը: Այս քննչական գործողություններին, մեր կարծիքով, կարելի է ավելացնել նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումները վերահսկելը, հեռախոսային խոսակցությունները լսելը:

Իսկ այն քննչական գործողությունները, որոնց հիմնական նպատակը հավաքված ապացույցների ստուգումն է (առերեսումը, քննչական փորձարարությունը, ճանաչման ներկայացնելը), դրանց համար որպես հիմք կարող են ծառայել միայն այն տվյալները, որոնք ստացվել են դատավարական ճանապարհով: Վ. Ի. Զաժիցկու կարծիքով, այդ քննչական գործողություններին անհրաժեշտ է ավելացնել նաև փորձաքննությունների կատարումը¹⁶:

Այդ դասակարգումը թույլ է տալիս հետևություններ անել, որ դատավարա-

¹⁴ Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի որոշումների գիտագործնական մեկնաբանություններ: Հատոր 3: Երևան, «Աստղիկ», 2016, էջ 360:

¹⁵ Տե՛ս Поляков М.П., Уголовно-процессуальная интерпретация результатов оперативно-розыскной деятельности. Дисс. .докт. юрид. наук, Нижний Новгород, 2002, с. 102:

¹⁶ Տե՛ս Зажицкий В.И., Правовые предпосылки использования результатов оперативно-розыскной деятельности в качестве оснований для производства следственных действий // Проблемы формирования уголовного-розыскного права., М., 1998, Вып. № 1, сс. 39-40:

կան որոշումների մի մասը կարող է ընդունվել ոչ միայն ապացույցների հիման վրա: Առանձին որոշումներ կարող են հիմնվել նաև օպերատիվ-հետախուզական տեղեկության վրա: Դա նախևառաջ վերաբերում է խուզարկության և առգրավման հիմքերին, որոնց առթիվ իրավաբանական գրականության մեջ առկա են տարբեր կարծիքներ: Հեղինակներից ոմանք այդ քննչական գործողությունների կատարման վերաբերյալ որոշումների կայացման հնարավորությունը կապում են միայն ապացույցներ հետ, մյուսները գտնում են, որ օպերատիվ-հետախուզական տեղեկությունը նույնպես կարող է նման դեր ունենալ, եթե այն չի հակասում քրեական գործում առկա ապացույցներին կամ համաձայնեցվում է պարզված հանգամանքների՝ քննչական առկա իրավիճակի հետ¹⁷:

Հարկ է փաստել, որ օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքներն օգտագործելու կարևոր պայմաններ են դրանց քրեադատավարական հեռանկարի ապահովումը, քննչական մարմիններին օպերատիվ-հետախուզական տեղեկությունը ժամանակին փոխանցելը՝ քրեական գործ հարուցելու և վարույթն սկսելու նպատակով, քանի որ օպերատիվ-հետախուզական տեղեկությունը փոխանցելու չարդարացված հետաձգումը կասկածի տակ է դնում դրա լրիվությունն ու հավաստիությունը:

Ըստ այդմ՝ թե՛ քրեադատավարական և թե՛ կազմակերպական տեսանկյունից հատկապես կարևորվում է ՕՀԳ օրենքի 40-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իրավակարգավորումը, համաձայն որի՝ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների արդյունքները քրեական վարույթն իրականացնող մարմիններին ներկայացնելու կարգը սահմանվում է օրենքով և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների իրավական ակտերով: Օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինը սույն օրենքով նախատեսված օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների ընթացքում ստացված տեղեկատվությունը կարող է փոխանցել միայն քրեական վարույթ կամ օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող այլ մարմինների՝ նրանց խնդրանքով օրենքով իրենց վերապահված կոնկրետ լիազորության իրականացման համար, բացառությամբ սույն օրենքով սահմանված ոչնչացման ենթակա տեղեկությունների:

Այս ենթատեքստում հարկ է նաև ընդգծել, որ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների արդյունքում ստացված տեղեկատվությունների փոխանցման գործընթացի իրավակարգավորման հարցում առկա է օրենսդրական անհամապատասխանության խնդիր: Մասնավորապես, ՕՀԳ օրենքի 41-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների անցկացման ընթացքում օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների ուժերի, միջոցների ու աղբյուրների, **մեթոդների**, պլանների, այդ միջոցառումների արդյունքների, դրանց ֆինանսավորման, օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների հաստիքային զաղտնի աշխատակիցների, ինչպես նաև այդ մարմինների հետ զաղտնիության հիման

¹⁷ Տե՛ս Եփիմիչև Ս.Ս., Производство следственных действий // Советский уголовный процесс, М., 1982, с. 287; Закатов А.А., Ямпольский А.Е., Обыск. Волгоград, 1983, сс. 5-6; Комментарий к уголовно-процессуальному кодексу РСФСР / Под ред. В.Т. Томина, М., 1996, с. 291:

վրա համագործակցող և համագործակցած անձանց մասին տեղեկությունները հանդիսանում են պետական գաղտնիք:

Նույն օրենքի 40-րդ հոդվածի 2-րդ մասն իր հերթին սահմանում է, որ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներն արձանագրում է դրանք անցկացնող պաշտոնատար անձը: Արձանագրությունում պետք է նշվեն օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման անցկացման տեղը, ժամանակը, հանգամանքները, օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումն անցկացնող օպերատիվ աշխատակցի, օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման այլ մասնակիցների անունները, ազգանունները, պաշտոնները, ինչպես նաև այն անձանց (կամ նրանց օրինական ներկայացուցիչների) անունները և ազգանունները, որոնց վրա տարածվում են օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման ընթացքում ձեռնարկված բոլոր գործողությունները այն հաջորդականությամբ, ինչպես որ դրանք կատարվել են, կիրառված գիտատեխնիկական մեթոդները և միջոցները, ինչպես նաև միջոցառման հետևանքով ձեռք բերված տեղեկությունները, նյութերը և փաստաթղթերը: Արձանագրությունը ստորագրում է օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումն անցկացնող պաշտոնատար անձը (անձինք):

Վերոգրյալից ակնհայտ է դառնում, որ օրենսդիրը միանգամայն արդարացի նկատի ունենալով օպերատիվ-հետախուզական գործունեության յուրահատուկ բնույթը՝ սահմանում է, որ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների անցկացման ընթացքում կիրառված մեթոդները չեն կարող բացահայտվել և հանդիսանում են պետական գաղտնիք, սակայն միևնույն ժամանակ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների արդյունքների ամրագրման՝ արձանագրման պարտադիր պահանջ է համարում օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների անցկացման ընթացքում կիրառված գիտատեխնիկական մեթոդների և միջոցների մասին նշումը:

Կարծում ենք, որ նմանօրինակ իրավակարգավորման պայմաններում պետական ու ծառայողական գաղտնիքի պահպանման տեսանկյունից՝ խնդրահարույց է դառնում որոշակի օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման արդյունքի՝ արձանագրության փոխանցումը նախաքննական կամ այլ մարմնին: Գտնում ենք, որ նման պարագայում առավել նպատակահարմար է արձանագրության փոխարեն դրա քաղվածքի կամ դրա հիման վրա կազմված տեղեկանքի տեսքով իրականացնել արդյունքների փոխանցումը քրեական վարույթ կամ օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող այլ մարմիններին:

Տակտիկական տեսանկյունից՝ օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքները փոխանցելու ճիշտ պահն ընտրելուն կարող է օգնել ստացված տեղեկության համատեղ գնահատումը քննիչի և օպերատիվ աշխատակցի կողմից, ինչն էլ իր հերթին առաջացնում է նրանց միջև անընդհատ կապի ապահովման անհրաժեշտություն: Միևնույն ժամանակ օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքների փոխանցումը քննչական մարմիններին չպետք է դադարեցնի կամ դանդաղեցնի օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվության հավաքման գործընթացը: Նպատակահարմար է, որպեսզի տեղեկությունները հավաքվեն անընդհատ՝ մինչև քննության ավարտը:

Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքների ապացուցողական նշանակության ու դրանց գնահատման առումով հատկանշական է նաև ՕՀԳ օրենքի 40-րդ հոդվածի 4-րդ մասի սահմանումը, համաձայն որի՝

«Եթե օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների իրականացման ընթացքում ձեռք են բերվում այնպիսի տեղեկություններ, նյութեր և փաստաթղթեր, որոնք չեն վերաբերում այն անձին, որի նկատմամբ իրականացվում են այդ միջոցառումները, և որոնց ստացումը նախատեսված չէր տվյալ միջոցառումներն անցկացնելու մասին որոշմամբ, ապա դրանք չեն հանդիսանում ապացույցներ և ենթակա են ոչնչացման, բացառությամբ, եթե՝

1) օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինները գործել են բարեխղճորեն, և

2) ստացված տեղեկությունները պարունակում են ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության կամ դրա նախապատրաստման վերաբերյալ տեղեկություններ, և

3) այդ տեղեկությունների ձեռքբերման համար սույն օրենքով թույլատրվում է իրականացված օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման անցկացումը: Սույն մասով նախատեսված տեղեկությունների, նյութերի և փաստաթղթերի վերաբերյալ կազմվում է առանձին արձանագրություն»:

Կարծում ենք՝ հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռման համատեքստում օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների արդյունքների ապացուցողական նշանակության իրավաչափության գնահատման համար վերը նշված իրավադրույթի նախատեսումը միանգամայն արդարացված է¹⁸:

Եվ վերջապես հարկ է նկատի ունենալ, որ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների իրականացումն ու դրանց արդյունքում ստացված տեղեկության օգտագործումն էական նշանակություն են ձեռք բերում հանցագործությունների քննության ընթացքում գործի բոլոր հանգամանքների ու դրվագների ամբողջական բացահայտման առումով:

Annotation. The scientific article is devoted to criminal procedure law and one of the most important problems of forensic science, that are the organizational foundations of law enforcement bodies, in particular the organization of interaction of the investigator and the employee of operative-searching body.

The point is that during the investigation the interaction of the investigator and the operative-searching bodies represents a certain connection system of law enforcement activity, which finds its reflection in the concerted activity of interoperable subjects.

When examining criminal cases, the investigator and the employee of operative-searching bodies are in certain relations, which by their nature can be both as procedural and as non-procedural. The article emphasizes that in the literature there is no united opinion on the concept of interaction. So, the authors represent their own viewpoint.

In the article the institute of interaction of the investigator and the operative-searching body undergoes to legal analyze, the draft innovations in this sphere are revealed.

¹⁸ Խնդրո առարկայի վերաբերյալ իրավական դիրքորոշումներ են արտահայտել ՄԻԵԴ-ի և ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի կողմից, որոնց առավել մանրամասն կանդիդատանք հետագա հրապարակումներում:

Particularly the Draft of new CPC of the RA, describes the new type of the evidence, such as extra procedural documents, which means that the results of certain operative-searching measures can be used directly as evidence during the investigation of criminal case.

In sum, the authors discover and analyze the different disadvantages of current legislation in this area, which need to be improved in favor of ensuring effective interaction.

Аннотация. Данная научная статья посвящена одной из важнейших задач уголовно-процессуального права и криминалистики – основам организации расследования уголовного дела, в частности, организации взаимодействия следователя и оперативного сотрудника.

Известно, что в процессе расследования преступлений взаимодействие следователя и оперативных подразделений представляет собой определенную структуру связей правоохранительной деятельности, которая находит свое проявление в согласованной деятельности взаимодействующих субъектов.

При расследовании уголовных дел следователь и сотрудники оперативных служб входят в определенные отношения, которые, по своей сути, могут быть как процессуальными, так и не процессуальными. В статье подчеркивается, что в профессиональной литературе нет единого мнения о понятии подобного взаимодействия. Следовательно, мы представляем собственную точку зрения.

Далее в статье сравнительному правовому анализу подвергается институт взаимодействия следователя и оперативных подразделений, раскрываются изменения в Проекте УПК в этой сфере. В частности, Проект нового УПК РА предусматривает внепроизводственные документы как самостоятельный вид доказательств, в числе которых также предусматриваются результаты определенных оперативно-розыскных мероприятий, тем самым придавая им непосредственную доказательственную значимость.

В статье одновременно проанализированы некоторые ранее выявленные недостатки действующего Законодательства, которые, по нашему мнению, нуждаются в поправке в целях обеспечения эффективного взаимодействия.

Բանալի բառեր - Փոխգործողություն, քրեական դատավարություն, քննիչ, հետաքննության մարմնի աշխատակից, փակփոկա, քրեական գործ, քննչական գործողություն, օպերատիվ-հետախուզական միջոցառում:

Ключевые слова: взаимодействие, уголовный процесс, следователь, сотрудник органов дознания, криминалистическая тактика, уголовное дело, следственные действия, оперативно-розыскные мероприятия.

Keywords: Interaction, criminal procedure, investigator, employee of inquiry body, tactics, criminal case, investigative action, operative-search measures.

Վ. Ենգիբարյան - ԵՊՀ քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի պրոֆեսոր, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, էլ. փոստ՝ vahe777@yahoo.com

Ռ. Մարտիկյան - Իրավաբան, ՀՀ ԱԱԾ օպերատիվ աշխատակից

Ներկայացվել է խմբագրություն՝ 13.12.2019, տրվել է գրախոսության՝ 13.12.2019, երաշխավորվել է ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի դատավոր, ՀՀ վաստակավոր իրավաբան, իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ս. Ավետիսյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության՝ 25.12.2019